

VIIPURIN SUOMALAISEN
KIRJALLISUUSSEURAN
TOIMITTEITA

22

Monumenteista tanssiaskeliin

Taiteiden ja kulttuurin
Viipuri 1856-1944

TOIM.
ANNA RIPATTI JA NUPPU KOIVISTO

Kannen kuva: Viktor Svaetichinin maalaus Vesiportinkatu ja kellotorni (1905).

Kuva: Lahden historiallinen museo: VHM ryhmä L: LHMVHMLT9115:303.

Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimitteita 22

Monumenteista tanssiaskeliin – Taiteiden ja kulttuurin Viipuri 1856–1944

Toimittaneet:

Anna Ripatti (osan toimittaja)

Nuppu Koivisto (osan toimittaja)

Anu Koskivirta (sarjan päätoimittaja)

H. K. Riikonen (sarjan päätoimittaja)

Sanna Supponen (sarjan toimitussihteeri ja kuvatoimittaja)

Taitto ja graafinen suunnittelu: Eemeli Nieminen

SBN 978-952-69280-4-3 (sid.)

ISBN 978-952-69280-5-0 (PDF)

ISSN: 1236-4304 (sarja)

Painettu: 2020, Digipaino Kirjaksi.net

Painosmäärä: 300 kpl

Ensimmäinen painos.

Julkaisija: Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura ry, Helsinki

Pietari Suuren monumentti

Viipuri oli saanut lyhyen ajan sisällä kaksi julkista monumenttia, kun sekä Mikael Agricolan että Torkkeli Knuutinpojan muistomerkit paljastettiin vuonna 1908. Seuraava ehdotus tuli keisarilta, ja tällä kertaa hanke eteni vauhdikkaasti.

Nikolai II ilmoitti vuoden 1909 alussa Viipurin sotilaskomentajalle, että kaupungin valloituksen 200-vuotismuistoa kesäkuussa 1910 tulisi juhlistaa Pietari Suuren monumentin paljastamisella. Lisäksi oli muurattava venäläisen kirkon peruskivi. Molemmat hankkeet sijoittuisivat Tervaniemeen. Sijainti oli mitä suurimmassa määrin symbolinen: Tervaniemestä käsin Pietari Suuri johti vuonna 1710 Viipurin piiritystä, joka tunnetusti päättyi kaupungin valtaukseen.

Venäläiset viranomaiset olivat jo vuonna 1907 anoneet uutta kirkkoa varten aluetta Tervaniemestä. Neuvottelut Viipurin kaupungin kanssa etenivät kuitenkin hitaasti. Kesällä 1909 venäläiset sotilaat pystyttivät alueelle teltoja, veivät tykkejään aseisiin ja sulkiivat alueen yleisöltä. Venäläinen esivalta ratkaisi näin kiistan alueen omistusoikeudesta, ja virallinen alueen luovutus oli lähinnä muodollisuus. Suomen Keisarilliselle senaatille tiedotettiin vuoden 1910 alussa Tervaniemen miehityksestä. Aluksi senaatilta kysyttiin lausuntoa asiasta, mutta saman vuoden toukokuussa keisari päätti alueen pakko-otosta. Senaatti määräsi Viipurin lääninkuvernöörin huolehtimaan, että pakkoluovutus tapahtui välittömästi.

Keisari vastasi monumentin rahoituksesta, ja sen toteutti riikalaissyntyinen kuvanveistäjä Leopold Bernstamm (1859–1939). Venäjän keisarillinen hovi oli tilannut Bernstammilta monia muitakin töitä, ja hän työsti samaan aikaan useita Pietari Suurta esittäviä veistoksia.

Viipurin valtauksen 200-vuotisjuhla oli yksinomaan venäläisten tapahtuma. Juhlallisuudet kestivät kolme päivää. Pietari Suuren monumentin paljastaminen tapahtui viimeisenä päivänä, 27. kesäkuuta 1910. Juhla alkoi kunnianlaukauksilla Tervaniemestä, minkä jälkeen kirkon peruskivi muurattiin ja monumentille siirryttiin kulkueena. Monumentti paljastettiin tykkien kunnianlaukausten säestämänä. Taiteilija oli kuvannut keisarin nojaamassa tykkiin miekka oikeassa kädessä ja kiikarit vasemmassa kädessään.

Pietari Suuren monumentti seisoj jalustallaan lähes kahdeksan vuoden ajan ja selvisi niin Suomen itsenäistymisestä kuin sisällissodasta. Pian Suomen sisällissodan päättymisen jälkeen, 24. kesäkuuta 1918, monumentille hyökkäsi ampuma-asein sekä köysin varustettu Suomen sotajoukkojen partio. Sotilaat ampuivat veistosta ja pudottivat sen jalustaltaan, jolloin sen pää irtosi muusta kehosta. Kaikesta päätellen monumentin hajottaminen oli luvatonta vandalismia, ja sanomalehdissä tekoa kritisoitiin voimakkaasti. Viipurin sotilaskomentajaa myös moitittiin sotilaiden tempauksesta.

Veistoksen kaatamisen motiivit eivät välttämättä olleet pelkästään ideologisia. Veistoksen materiaali oli etenkin sota-aikana kysyttyä pronssia, jolla oli huomattava jälleenmyyntiarvo. Huhupuheiden mukaan veistosta suunniteltiin myytäväksi sotaikäyvään Saksaan metalliromuksi raaka-aineita vastaan. Rikottu veistos sijoitettiin Viipurissa tuntemattomaan säilöön, kunnes se pian ilmentui hämärissä olosuhteissa Helsinkiin todennäköisesti myyntitarkoituksessa. Luultavasti kaupat joko pysäytettiin suomalaisten viranomaisten aloitteesta tai ne keskeytyivät keskusvaltojen syksyllä 1918 kokeman tappion vuoksi.

Venäläisiä upseereita ryhmäkuvassa Pietari Suuren patsaan juurella Viipurin valloituksen 200-vuotisjuhlassa 1910.

Pietari Suuren monumenttia ei tuhottu vuonna 1918 kokonaisuudessaan, vaan sen jalusta säilyi lähes vaurioitta. Lähes kymmenen vuoden kuluttua jalusta otettiin uusiokäyttöön, kun sen päälle pystytettiin korvaava veistos. Tämä ”Itsenäisyyden patsas” pystytettiin Suomen itsenäisyysjulistuksen kymmenvuotispäivänä 6. joulukuuta 1927. Uusi monumentti koostui korkeasta jalustasta sekä leijonaveistoksesta, jonka oikea etukäpälä nojasi Karjalan maakuntavaakunan koristamaan kilpeen.

Ilmeisesti uuden monumentin myötä myös häväistyn ja piilotetun keisariveistoksen kohtalo tuli ajankohtaiseksi. Uudenmaan läänin rakennustoimisto ilmoitti lokakuussa 1928 veistoksen sijaitsevan varastossa vanhalla Turun kasarmilla Helsingissä ja pyysi Muinaistieteellistä toimikuntaa (nykyinen Museovirasto) huolehtimaan siitä välittömästi. Veistos kuljetettiin Kansallis-museoon, jossa se asetettiin sisäpihalle.

Ratkaisu ei tosin ollut erityisen pitkäikäinen. Vuonna 1929 Viipurin taidemuseo anoi Muinaistieteelliseltä toimikunnalta, että veistos joko lahjoitettaisiin museolle tai että se saisi museosta pysyvän sijoituspaikan. Toimikunta päätti sijoittaa veistoksen Viipurin vielä keskeneräiseen taidemuseoon. Kesällä 1930 keisariveistos kuljetettiin alkuperäiselle kotipaikkakunnalleen ja asetettiin museoon.

Talvisodan päättäneen Moskovan rauhan seurauksena Viipuri siirtyi vuonna 1940 Neuvostoliitolle. Neuvosto-Viipurissa ei oltu tyytyväisiä monumenttien sijoitteluun ja itsenäisyysmonumentti kaadettiin. Tämän seurauksena suuri osa veistoksesta ja jalustasta vaurioitui. Sen tilalle tuotiin museosta Pietari Suuren veistos, joka pääsi näin alkuperäiselle paikalleen, tosin ilman varsinaista jalustaa.

Tälläkään kertaa monumentti ei saanut olla kauaa paikoillaan. Kun suomalaiset joukot olivat valanneet Viipurin jatkosodan alkuvaiheessa kesällä 1941, keisarimonumentti kaadettiin pian toistamiseen. Pudotuksessa veistoksen pää irtosi kehosta. Irtonainen pää säästettiin ja sijoi-

tettiin kaupunginjohtaja Arno Tuurnan työhuoneeseen, mutta loppuosa hajotettiin kappaleiksi ja heitettiin Viipurinlahteen.

Kun kaupunki siirtyi pysyvästi Neuvostoliitolle Pariisin rauhassa 1947, oli syytä demonstroida uuden vallanpitäjän asemaa ennallistamalla kaupungin ensimmäisen venäläisen valloittajan monumentti. Osia rikutusta Pietari Suuren veistoksesta löydettiin Viipurinlahden rannasta. Veistos rekonstruointiin leningradilaisessa museossa sijainneen alkuperäisen mallin avulla ja pystytettiin alkuperäiselle paikalleen Tervaniemeen vuonna 1954 jo kolmatta kertaa. Tällä paikalla Pietari Suuren monumentti on seisonut yhtäjaksoisesti yli kuudenkymmenen vuoden ajan.

KÄÄNNÖS: SVANTE THILMAN JA TOIMITUSKUNTA

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Sanoma- ja aikakauslehdet

Helsingin Sanomat 3.7.1993 (<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000003247845.html>, viitattu 3.1.2020)
Nya Pressen 30.04.1908 (no 166)
Otava 07.03.1862 (no 10)
Suomen Kuvalehti 09.04.2009 (<https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/mikael-agricolan-muistomerkki-palaa-pitkan-tauon-jalkeen-viipuriin/>, viitattu 23.1.2019)
Uusi Suometar 20.01.1887 (no 15)
Wiborgs Nyheter 07.07.1904 (no 154), 03.10.1908 (no 228), 05.10.1908 (no 229)
Viipuri 21.06.1908 (no 141)
Östra Finland 03.02.1887 (no 27)

Painetut lähteet ja tutkimuskirjallisuus

- Aittomaa, Sofia (2017).** ”Monumenten över Alexander II i Helsingfors och Peter den store i Viborg. Två olika öden – likheter och olikheter”. *Historisk Tidskrift för Finland* 102 (2017:2), 177–233.
- Aittomaa, Sofia (2019).** *Fyra kejserliga monument i Finland. Tillkomst, mottagande och bemötande.* Åbo: Åbo Akademi.
- Engman, Max (2009).** *Ett långt farväl. Finland mellan Sverige och Ryssland efter 1809.* Stockholm: Atlantis.
- Hirn, Sven (1964).** *Rajatapauksia. Vanhan Viipurin ja Karjalan kulttuurimuistoja.* Helsinki: Otava.
- Jussila, Osmo (1983).** *Venäläinen Suomi.* Porvoo: WSOY.
- Knapas, Rainer (1993).** ”Viipuri vanha ruotsalainen, venäläinen ja suomalainen kaupunki”. Teoksessa *Ikuinen Viipuri. Ajankuvia seitsemältä vuosisadalta, toim. Tuomas Forsberg et al. Kaukomieli XV.* Helsinki: Wiipurilainen osakunta & Otava, 9–32.
- Knapas, Rainer (2015).** *Landet som var. Karelska kulturbilder.* Helsingfors: Schildts & Söderströms.
- Lindgren, Liisa (2000).** *Monumentum. Muistomerkkien aatteita ja aikaa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 782.* Helsinki: SKS.
- Lähteenmäki, Maria (2016).** ”The Struggle for Political Space: A Geohistory of Public Monuments in the Finnish Town Vyborg”. Teoksessa *Meanings of an Urban Space. Understanding the historical layers of Vyborg*, ed. Kimmo Katajala. Zürich: Lit Verlag, 177–200.
- Lähteenmäki, Maria (2018).** ”Satunnaisesti venäläinen Viipuri. Kamppailu julkisuudesta toisena sortokautena”. Teoksessa *Satunnaisesti Suomessa*, toim. Marko Lamberg et al. Kalevalaseuran vuosikirja 97. Helsinki: Kalevalaseura, 270–296.
- Vallgren, Ville (1916).** *Ville Vallgrens ABC bok med bilder.* Helsingfors.
- Villstrand, Britt-Marie (2017).** ”Finlands reformator som monument – ett nationsbyggande projekt med förhinder 1865–1888”. *Historisk Tidskrift för Finland* 102 (2017:3), 365–402.
- Wolff, Charlotta (2014).** *Kaupunkien kulttuuri- ja seurapiirielämä.* Teoksessa *Autonomisen Suomen rajamaa. Viipurin läänin historia V.* Lappeenranta: Karjalan kirjapaino, 350–375.